

Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej
Red. Ewa Malinowska, Jolanta Nocoń, Urszula Żydek-Bednarczuk. Kraków 2013

Nakładem wydawnictwa Universitas ukazała się praca zbiorowa pt. *Style współczesnej polszczyzny. Przewodnik po stylistyce polskiej*, zredagowana przez Ewę Malinowską, Jolantę Nocoń i Urszulę Żydek-Bednarczuk. Publikacja jest efektem pracy wybitnych specjalistów z trzech ośrodków akademickich: Uniwersytetu Opolskiego, Uniwersytetu Śląskiego i Uniwersytetu Wrocławskiego. Plonem tych badań stał się tom monumentalny, wyjątkowy — zarówno pod względem obszerności, jak i zawartości.

Tytuł publikacji, a także nazwiska Autorów ją współtworzących sugerują, że recenzowana pozycja stanowi kontynuację opublikowanego w 1995 roku *Przewodnika po stylistyce polskiej*, opracowanego przez zespół naukowy pod kierunkiem Stanisława Gajdy. We wstępie tomu Redaktorki podkreślają, że po części ma on spełniać również tę funkcję. Lektura *Stylów...* dobitnie pokazuje jednak niemożność traktowania ich jedynie w kategoriach „młodszej siostry”, suplementu. Autorzy postawili sobie bardzo ambitne i wieloaspektowe zadanie stworzenia opracowania, które syntetyzuje najnowsze badania nad szeroko rozumianymi stylami współczesnej polszczyzny. Cel to niełatwy, również ze względu na wielość szkół badawczych, jednostkowych ujęć, które czasem wymykają się jednoznacznym klasyfikacjom. Analiza zawartości omawianej publikacji utwierdza w przekonaniu, że cel ten został osiągnięty.

Książka przeznaczona jest dla humanistów zainteresowanych zagadnieniami szeroko pojętych stylu i stylistyki oraz poprawności stylistyczno-gatunkowej wypowiedzi. Tom służy usystematyzowaniu wiedzy o podstawowych (wybranych) odmianach polszczyzny — zarówno należących do tradycji badań tej dyscypliny (omówione „stare” style to: potoczny, artystyczny, naukowy, popularnonaukowy, dydaktyczny, urzędowy i religijny), jak i tych, których ustabilizowanie zweryfikuje czas (style: medialny, prasowy, radiowy, telewizyjny, internetowy, reklamowy, komunikacji politycznej). Problem z uznaniem odpowiedniego statusu nowych propozycji sygnalizowany jest w „podwójnych” ty-

tułach poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów (niejako balansujących między znaczeniami terminów: „język”, „odmiana”, „styl” i „dyskurs”). Przyjęcie szerokiej perspektywy między innymi rozumienia stylu i stylistyki pozwoliło z jednej strony na stworzenie wspomnianego oglądu syntetyzującego, z drugiej zaś — na pokazanie otwartości badawczej, przenikania się metodologii, teorii i użyc stylowych, a zarazem swoistego dystansu wobec partykularnych ujęć. Dla niewprawnego czytelnika zaproponowane rozwiązanie — również to dotyczące kwestii nazewniczych — może, niestety, okazać się za mało czytelne.

Praca składa się z 15 logicznie pogrupowanych rozdziałów. Tym, co z pewnością spaja całość tomu, jest kategoria potoczności, która przeniknęła (przenika) do wszystkich opisanych form aktywności werbalnej użytkowników polszczyzny. Na szczególną uwagę zasługuje dołączona do każdego rozdziału niezwykle obszerna i wartościowa bibliografia, która może stanowić przedmiot osobnej, wnikliwej lektury.

Książkę otwiera rozdział autorstwa Stanisława Gajdy pt. *Teoria stylu i stylistyka*, odwołujący się do współczesnych prądów intelektualnych i tendencji ogólnokulturowych, między innymi do tych, które dzięki nowym mediom umacniają się w komunikacji międzyludzkiej. Badacz w kontekście stylistyki zarysowuje aktualną sytuację poznawczą — odejście od (cechującego się intelektualizmem, obiektywizmem) strukturalizmu do (czasem zbyt dużego) pluralizmu i otwartości, które odznaczają się niestabilnością i niekompletnością. Autor podkreśla, że od początku istnienia stylistyki jako subdyscypliny naukowej (pierwotnie istniejącej „tylko” między językoznawstwem a literaturoznawstwem) ma ona nieprecyzyjny zakres badawczy koncentrujący się na języku w użyciu. Współczesna stylistyka uwypukla jednak swój inter- czy nawet transdyscyplinarny, eklektyczny charakter. Atutem jest podkreślana przez badacza „rehabilitacja” trudnego do zdefiniowania (zbyt enigmatycznego) terminu „styl”. Autor rozpatruje problem wielości koncepcji stylu, skrótkowo przedstawia typologię, koncentrując się na stylu indywidualnym, rozróżnieniu oralność — piśmienność, na stylu funkcjonalnym korelującym z teorią aktów mowy, kategoriami rejestru i z teorią dyskursu; w kontekście badań niejako nadając im uprzywilejowaną rolę.

Szczególnie wartościowy, syntetyzujący tradycję badań stylistycznych, a zarazem rzucający na nie nowe światło, jest rozdział 2. zatytułowany *Język potoczny — styl potoczny*, napisany przez Aldonę Skudrzyk i Jacka Warchałę. Badacze przedstawiają rzetelny opis badań, ewolucję w myśleniu nad potocznością: od rozpatrywania jej w kategoriach niestarannej odmiany polszczyzny do głównego i dominującego centrum stylów języka. Autorzy (częściowo) utożsamili język potoczny z (tradycyjnie wyróżnianą) mówioną odmianą polszczyzny — takie ujęcie jest niezwykle cenne i funkcjonalne. Jak sami wskazują, szero-

ki zakres użycia języka potocznego nie ogranicza się jednak tylko do ustnych realizacji, właściwy jest niektórym formom pisanym/pisemnym oraz językowi mediów. Potoczność zarazem przenika do innych odmian i stylów polszczyzny, tym samym zacierając ich wyznaczniki. Ma charakter powszechny, ale również integrujący — pozwala na wspólne widzenie i doświadczanie rzeczywistości pozajęzykowej. Jak przekonują badacze, o przodowaniu potoczności należy mówić w bardzo szerokim kontekście społecznych zachowań (nie tylko werbalnych), wiążących się z modą na młodość, luzem, wolnością, prywatnością i z indywidualnością.

Trzy kolejne rozdziały warto omówić łącznie — pierwszy to *Styl naukowy* autorstwa Stanisława Gajdy, kolejny *Styl popularnonaukowy — styl dyskursu popularnonaukowego* napisany przez Annę Starzec, ostatni zaś *Styl dydaktyczny — styl dyskursu dydaktycznego* opracowany przez Jolantę Nocoń. Również wartość tej części tomu trudno przecenić. Szkoda, że autorzy skupili się raczej na autonomiczności swoich monografii, nie kusząc się na większą integrację omawianych treści.

Pierwszy z trzech wspomnianych rozdziałów ma charakter ogólny, na szerokiej intelektualnej płaszczyźnie kreśli ujęcie holistyczne. Stanisław Gajda wprowadza termin „(ogólno)naukowa aura intelektualna”, który na przełomie wieków XX i XXI w swoisty sposób wpływa na myślenie i odpowiednie zachowanie użytkowników języka. Drugi ze wspomnianych rozdziałów jest bardzo obszerny, w sposób całościowy prezentuje słusznie wyróżniony przez autorkę styl popularnonaukowy. Anna Starzec zwięźle przedstawia historię badań, ich cele i zadania, definiuje tego typu społeczną aktywność, wyjaśnia różnice terminologiczne oraz odpowiednie (ideologiczne i polityczne) konteksty upowszechniania nauki. Badaczka określa uczestników definiowanej komunikacji, a także umieszcza wyróżniony styl wśród innych odmian funkcjonalnych. Autorka podkreśla, że „Dyskurs popularnonaukowy coraz bardziej oddala się od nauki i zbliża do wiedzy potocznej” (s. 82), upodabniając się tym samym do stylu/dyskursu dydaktycznego. Wymienia kilkanaście cech analizowanego stylu, omawia związany z mediatyzacją wielokanałowy i wielokodowy charakter przekazu popularnonaukowego, prezentuje typowe formy gatunkowe. Z analizowanym rozdziałem łączy się kolejny, prezentujący promowany przez Jolantę Nocoń jako autonomiczny styl (dyskurs) dydaktyczny (wcześniej uznawany za pododmianę stylu naukowego — obok teoretycznej, praktycznej i popularnonaukowej). Jest to ujęcie nowatorskie, dlatego szczególnie ważne. Badaczka przedstawia proces powolnego kreowania się w myśli humanistycznej takiego oglądu, analizuje związane z nim terminy; zauważa, że polszczyzna do tej pory nie wypracowała dobrej nazwy w pełni określającej istotę omawianego stylu. Zwięźle prezentuje kierunki i metodologie badań, wyróżnia cechy dystynktywne omawianego stylu, pokazuje wewnętrzne zróżnicowanie oraz typowe

gatunki. Następnie, podkreślając praktyczność (stosowalność) stylu, wskazuje najbliższe obszary dalszych interdyscyplinarnych badań.

Interesujące jest ujęcie stylu artystycznego (rozdział 6. *Styl artystyczny — koncepcja ponowoczesna*) przedstawione przez Elżbietę Dąbrowską. Autorka bada problem stylistyki i literackości w kontekście recepcji (naj)nowszej literatury przedmiotu, pokazuje otwartość przestrzeni dzieła literackiego, wskazuje dawne i nowsze problemy stylu artystycznego — postrzegania dzieła literackiego jako sztuki tekstu, kontekstu i dyskursu. Literatura ukazana jest w perspektywie intertekstualnej — jako dialog tekstów, stylów i podmiotów, a zarazem przestrzeń funkcjonująca między powtórzeniem a innowacją, w której coraz większe znaczenie ma potoczność, estetyka pospolitości i pluralizm stylowo-gatunkowy. Badaczka zwięźle prezentuje styl „liberacki” rozumiany jako rezultat „oryginalnego »splotu« treściowo-formalnego, którego zasadnicza wartość kształtuje się w sztuce interaktywnej” (s. 161). Rozpatruje styl artystyczny w perspektywie badań integrujących różne przestrzenie humanistyki.

W recenzowanej pozycji wiele miejsca zajmuje całościowy, niezwykle rzetelny opis najważniejszych zagadnień związanych z szeroko pojętym językiem mediów. Poświęcono mu aż 6 rozdziałów (podają je w różnej kolejności): dyskursy medialny (rozdział 7.) i internetowy (rozdział 11.) opracowane przez Urszulę Żydek-Bednarczuk, dyskursy prasowy (rozdział 8.) i radiowy (rozdział 10.) autorstwa Małgorzaty Kity, dyskurs telewizyjny (rozdział 9.), a także styl reklamy komersyjnej (rozdział 12.) w opracowaniu Iwony Loewe. Poszczególne analizy stanowią dogłębne kompendium, podsumowujące dotychczasowy stan badań nad polskimi mass mediami, powinny być obowiązkową lekturą dla tych wszystkich, którzy naukowo, zawodowo, a nawet hobbistycznie zajmują się wspomnianą tematyką.

Dynamiczny rozwój środków masowego przekazu spowodował wytworzenie różnych typów dyskursu, toteż opracowanie osobnych monografii staje się koniecznością. Sześcirozdziałowy wywód rozpoczynają rozważania nad językiem (dyskursem) mediów w ogóle. Jest to pojęcie szerokie, polisemantyczne i eklektyczne. Tworzy się nowy typ kultury medialnej — wtórnej oralności/telepiśmienności, który wpływa na zachowania językowe (zwłaszcza młodszych) użytkowników języka. Każda z wymienionych części ma zasadniczo podobny schemat kompozycyjny: zwięźle omówienie historii polskich badań z zakresu danego medium, przedstawienie typowych wyznaczników, gatunków (i problematyczności ich wyróżniania), ewentualnie rekonstruowanego językowego obrazu świata; następnie autorzy przechodzą do zagadnień związanych z kulturą języka, a kończą na wskazaniu kierunków badań danego dyskursu (medialnego, prasowego, radiowego, telewizyjnego) i języka reklamy komercyjnej. Jak wspomniałam, omawiane rozdziały znakomicie, syntetyzująco opisują aktualny stan

badań. Jednak, podobnie jak w przypadku stylu naukowego i jego autonomicznych pochodnych, czytelnik może mieć pewien niedosyt, wynikający z tego, że Autorki poszczególnych części nie zdecydowały się na większą integrację formy opisu. Nie umniejsza to wszakże wartości prezentowanych treści.

Rozdział 13. opracowany przez Irenę Kamińską-Szmaj nosi tytuł *Komunikacja polityczna — język, styl, dyskurs*. Autorka przedstawia dotychczasowy dorobek badaczy, pokazuje różnorodność terminologii używanej do opisu tej sfery aktywności werbalnej Polaków; omawia komunikację polityczną na tle innych odmian stylowych, zwięźle prezentuje sposób jej funkcjonowania w polszczyźnie (ze szczególnym uwzględnieniem czasów obecnych). Z tego względu rozdział zasługuje na uwagę i uznanie.

W rozdziale przedostatnim zatytułowanym *Styl — dyskurs — komunikacja urzędowa* Ewa Malinowska, zgodnie z założeniem, rzetelnie przedstawia najnowszy stan badań nad tą odmianą polszczyzny. Skupia się na wewnętrznym zróżnicowaniu, wskazuje także podstawowe (choć stopniowalne) cechy odmiany oraz wzorce gatunkowe i związane z nimi terminy dyrektywne. Autorka omawia również zasady sposobów zachowań (kulturę komunikacji urzędowej) oraz kreśli kierunek dalszych badań (głównie związanych z językiem dokumentów unijnych i urzędowej korespondencji elektronicznej).

Książkę zamyka obszerny rozdział autorstwa Marzeny Makuchowskiej poświęcony stylowi religijnemu. Lektura tego rozdziału przynosi wyczerpujące i uporządkowane informacje. Badaczka omawia recepcję literatury i proponowane rozwiązania terminologiczne, opisuje religijną sferę komunikacji, funkcje i cechy stylu religijnego oraz jego gatunki. Ostatni podrozdział traktuje o poprawności językowej i funkcjonalności stylu (w tym o niepokojących tendencjach i pojawiających się błędach).

Podsumowując przegląd zawartości zbiorowej monografii *Style współczesnej polszczyzny*, stwierdzam, że jej Autorzy, budując poszczególne rozdziały, wykorzystali dotychczasowy bogaty dorobek naukowy, a zarazem ukazali nową perspektywę badawczą poszczególnych kwestii. Publikacja jest niezwykle wartościowa z uwagi na bogactwo treści i sposób ich całościowego ujęcia.

Maria Wacławek